

студентської молоді. Формувальна основа у цих змінах належить розвитку гуманістичної позиції педагога-вихователя та володіння ним тими технологіями, які дають йому змогу працювати в цій парадигмі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнов А. Поняття насилля і ненасилля / А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 51 – 63.
2. Гусейнов Г. Ненасиліє : філософія, етика, політика / [под общ. ред. А. Гусейнова] – М. : Наука, 1993. – 188 с.
3. Ситаров В. Педагогіка і психологія ненасилля в освітньому процесі : [учебное пособие] / В. Ситаров, В. Маралов. – Москва : Академия, 2000. – 216с.
4. Rosenberg Marshall B. Nonviolent Communication: A Language of Life – 2nd ed., 2003. [Електронний ресурс] / Marshall B. Rosenberg. – Режим доступу : http://www.amazon.com/gp/product/1892005034/qid=1133814873/sr=81/ref=pbbs_1/103-0792998-2647032?n=507846&s=books&v=glance.

Ірина Токар,
соц. педагог II категорії,
Тернопільська Українська гімназія
імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ «ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ПОЧУТТЯ ОBOB'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ СВОЇХ ПРАВ У СІМ'Ї»

У статті викладені методи і форми роботи з профілактики насилля над підлітками у сім'ї. Тренінг дозволяє працівникам освіти здійснювати ознайомлення учнів з їх правами та обов'язками, формувати моделі поведінки під час виникнення домашнього насилля та усвідомити роль сім'ї у житті дитини.

Iryna Tokar

SOCIAL PEDAGOGICAL TRAINING “DEVELOPMENT OF A SENSE OF DUTY AND PROTECTION OF THEIR FAMILY RIGHTS IN TEENAGERS”

This article outlines the methods and forms of work on prevention of teenagers' abuse in the family. The training enables teachers to inform the students about their rights and duties, to form behaviour model in case of violence in the family and realise the family role in children's life.

Мета тренінгу: підвищення рівня знань підлітків щодо профілактики та запобігання насильницьким діям проти них у сім'ї.

Завдання тренінгу:

- інформувати підлітків про права та обов'язки людини;
- педагогічна допомога і підтримка підлітків;
- розвивати навички спілкування, впевненість в собі;
- формувати у підлітків адекватну самооцінку та самоповагу.

Вік учасників: 12–13 років.

Кількість учасників тренінгу: 15 осіб.

Організація занять: 6 занять по 45 хв. кожне.

Методи, які використовуються на тренінгу: лекції, бесіди, вправи та їх обговорення, проблемні ситуації, ігри, що якнайкраще допомагають освоїти і закріпити нові знання.

Заняття 1

Мета: познайомити учасників; сприяти згуртованості групи; інформування про мету і завдання тренінгу; вироблення та прийняття правил роботи в групі.

Вправа «Павутинка імен» (час: 20 хв.)

Мета: знайомство і саморозкриття учасників групи; створення позитивної психологічної атмосфери.

Ресурси: клубок ниток.

Хід вправи:

Тренер пропонує учасникам наступну вправу. У кожного з вас зараз є можливість розповісти про те, як повністю звучить ваше ім'я, чи подобається воно вам, як звертаються до вас вдома, як би ви хотіли, щоб до вас звертались у групі?

Ведучий бере клубок ниток у руки і розпочинає гру з розповіді про себе. Далі передає клубок комусь з дітей, а кінчик ниточки тримає у руці. Дитина розповідає про своє ім'я і передає клубок іншій дитині, але кінчик нитки тримає у руці і т. д. У такий спосіб створюється символічна «павутинка імен». На завершення ведучий пропонує дітям змотати павутинку назад у клубок. Кожна дитина по черзі в зворотному напрямку, намотує на клубок свій відрізок ниточки і передає клубок далі.

Прийняття правил роботи у групі (час: 15 хв.)

Мета: обґрунтувати необхідність вироблення і дотримання певних правил, на яких базується взаємодія учасників; прийняття правил для продуктивної роботи.

Ресурси: листок ватману, маркер.

Тренер пропонує відповісти на запитання – що таке правила? Для чого вони потрібні?

Методом мозкового штурму учасники пропонують свої варіанти правил, тренер записує їх на ватмані, коментує.

Мої очікування... (час: 10 хв)

Учасники по черзі висловлюють свої очікування від тренінгу, записавши їх на листочках, які пізніше тренер прикріплює на загальний ватман.

Заняття 2

Мета: створення сприятливої, емоційної атмосфери під час подальшої роботи; розвивати вміння з невизначеної ситуації виділяти та ідентифікувати проблему.

Вправа «Моя сім'я» (час: 15 хв.)

Мета: формувати в учасників тренінгу монологічність мовлення, розвиток впевненості.

Ресурси: дошка, крейда, бланки з незакінченими реченнями.

Учасники отримують бланки з незакінченими реченнями, які необхідно завершити (час виконання – 5 хвилин). Кожен учасник по черзі зачитує свої висловлювання (одне чи кілька – за бажанням).

Моя сім'я...

Моя сім'я і я...

Я дуже люблю...

В сім'ї я часто...

Мої батьки...

В сім'ї я не люблю...

Мене карають, коли я...

Обговорення:

✓ Чи важко було продовжувати речення?

✓ Які вислови було важче продовжити, а які легше?

Вправа «Знайди проблему» (час: 20 хв.)

Мета: навчитися з невизначеної ситуації виділяти та ідентифікувати проблему.

Ресурси: маркери, 4 аркуші паперу А-3

Хід вправи: група ділиться на 4 підгрупи. Кожній групі дається завдання проаналізувати казку: визначити та ідентифікувати проблему насилля. По закінченню кожна група презентує свої напрацювання. Інші учасники можуть задавати питання.

Орієнтовний перелік казок: «Червона шапочка», «Коцїй безсмертний», «Попелюшка», «Дідова дочка та бабина дочка».

Тренер підводить підсумки.

Вправа «Посидіть так, як сидить...» (час: 10 хв.)

Мета: зняття емоційної напруги.

Хід вправи:

Ведучий пропонує учасникам посидіти на своїх стільцях так, як сиділи б: король, курка на сідалі, начальник міліції, злочинець на допиті, суддя, жираф, маленька мишка, слон, пілот, метелик і т.д.

Після вправи кожен з учасників розповідає про свої відчуття та емоції, які були викликані під час виконання завдання.

Заняття 3

Мета: інформування учасників тренінгу про права людини; обговорення ситуацій, в яких порушуються права людини; формування у підлітків відповідальності за свої вчинки. Сприяти формуванню правового світогляду підлітків, який включає систему теоретичних поглядів на права, і на цій основі формувати відповідну активну позицію підлітків щодо реалізації себе та своїх прав у житті.

Лекція «Конвенція про права людини» (час 20 хвилин)

Учасникам пропонується дати відповідь на питання: Що ви знаєте про права людини?

Кожна людина народжуючись, потрапляє у систему правовідносин. Перше право, з яким стикається вона, це право на життя. Інші права – це право на турботу, догляд, розвиток, спілкування. Є права, які отримує людина з народження, є такі, яких набуває з віком, зі зміною свого статусу. Права відрізняються за напрямками та питаннями, яких вони стосуються. Розрізняють також права, визначені законом, і «неписані», прийняті у певних колах, товариствах, що захищені традиціями, звичаями.

Поговоримо про права, які визначені та захищені законом. Першим, найбільш авторитетним, документом у цій галузі стала Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ), в якій проголошено, **що право на**

життя, свободу, особисту недоторканість, право на громадянство, на рівність перед законом і деякі інші, має універсальний характер і не повинно залежати від віку людини. Її було прийнято у 1948 році. В основу ЗДПЛ закладені принципи рівності, справедливості, свободи, безпеки.

Права людини починаються з прав дитини (Конвенції про права дитини), яка прийнята Генеральною асамблеєю ООН в 1989 році і набула чинності для України з 27 вересня 1991 року. У ній сформульовано основні уявлення сучасного людства про місце дітей у суспільстві. На основі статей конвенції, кожна держава розробляє власні законодавчі акти стосовно захисту та реалізації прав дітей. Серед найважливіших можна назвати Конституцію, Сімейний Кодекс, Закон про освіту, Закон України «Про охорону дитинства». Оскільки всі права зібрані і представлені законами, то можна стверджувати, що права це своєрідні правила поведінки.

Щоб з'ясувати, чи зрозуміли учні матеріал, пропонуємо їм відповісти на наступні питання.

1. Це могутній птах, що живе в степах України. Його назви бояться злочинці. /**Беркут**/
2. Якщо до вас приходять міліція з обшуком, який документ засвідчує їх право зробити це. /**Ордер**/
3. Офіційне проголошення державою, політичною партією, міжнародними, міждержавними організаціями головних принципів їхньої діяльності, програмних пропозицій. /**Декларація**/
4. Це система обов'язкових для всіх, формально визначених правил поведінки, які встановлюються або дозволяються державою. /**Право**/

5. Як називається примусове затримання особи співробітниками правоохоронних органів. /**Арешт**/

6. Хто представляє захист у суді. /**Адвокат**/

7. Він буває цивільним, кримінальним, адміністративним, і навіть сімейним. /**Кодекс**/

Мозковий штурм (час: 15 хвилин)

Ресурси: ватман, маркер.

Тренер запитує які права діти знають. Відповіді фіксуються на ватмані.

Які з них найбільш важливі? Що головніше – права дитини чи права людини?

Обговорення ситуації (час 10 хвилин):

Ресурси: картки з ситуаціями.

Учасників об'єднують у 4 групи, кожна отримує картку з ситуацією. Завдання: «Уявіть собі, що ви працюєте в службі, яка займається захистом прав. Ваше завдання – у ситуаціях, які вам запропоновані визначити, які права порушуються і чи порушуються». На виконання – 5 хвилин. Після завершення виконання завдання відбувається обговорення.

Ситуації для обговорення:

1. Попелюшка цілий рік слухняно виконувала усю хатню роботу, була чемною і ввічливою. Вона хоче потрапити на бал. Мачуха «дозволила» їй поїхати, за умови, що вона перебере мішок крупи, виростить до ранку троянди, вивчить усі уроки.

2. Мама часто нагадує синові зробити порядок у власній кімнаті: покласти речі, витерти пил, підлити квіти та впорядкувати папірці на столі. Одного разу, після «китайського, тисячного попередження», мама збрала усе «сміття» у мішок, покладала одяг. У смітник потрапили деякі особисті «речі» – записки, іграшки. Син обурився. Чиї і які права було порушено у даному випадку?

3. Першого вересня у клас директор привів новеньку. Вона виглядала трохи незвично, смаглява, мовчазна, з великими карими очима. І ще й з хусткою на голові. «Батьки приїхали з Ханумою з Ірану, тепер вона буде вчитись з вами» – сказав директор. На перерві учні почали дразнити дівчинку, що вона в хустці як бабуся, і мабуть не вмивалась ніколи. Вчителька після уроків збрала учнів, і пояснила, що так вести себе негідно, бо вони порушують права. Які права було порушено?

4. Мене викрала Снігова королева. Вона не відпускає мене до рідних. Примушує різьбити з льоду прикраси для себе.

Підказка для тренера

Ситуація 1. Попелюшки:

- на відпочинок (ст. 31);
- на захист від маніпуляції (ст. 21);
- на особисте життя (ст. 16).

Ситуація 2.

- сина – на особистий простір, на власну думку (ст. 16);
- мами – на повагу, відпочинок (ст. 31).

Ситуація 3. Хануми:

- на свободу віросповідання (ст. 14);
- право на власну думку (ст. 16);
- захист від расової та національної дискримінації (ст. 2),
- особливу турботу і захист дітям біженцям (ст. 22).

Ситуація 4. Кая:

- на недоторканість,
- особисту свободу, на перебування з рідними (ст. 10),
- на захист від економічної експлуатації (ст. 36,35).

Тренер підводить підсумки.

Як нам потрібно поступати, коли порушуються права будь-якої людини, чи дитини-підлітка, зокрема. Найперше, не слід замикатись у собі. Чим швидше звернетесь за допомогою, консультацією, тим швидше зможете вирішити проблему. У кожній місцевості існує ціла мережа організацій, установ, служб, які займаються питаннями захисту прав людини, і дітей зокрема. До них належать: Служба захисту прав дітей, міський та обласний ЦСССДМ, Кримінальна міліція у справах неповнолітніх, молодіжний центр «Довіра», спеціалізована соціальна служба "Родина", притулок для неповнолітніх, управління охорони здоров'я, Управління юстиції, суд та прокуратура.

Заняття 4

Мета: формувати почуття обов'язку; допомога підліткам розуміти важливість виконання обов'язків у сім'ї; знайомство з поняттям «емпатія».

Бесіда «Обов'язки в сім'ї» (час: 15 хв.)

Мета: формувати у підлітків почуття обов'язку, відповідальності за свої вчинки.

Хід проведення: У кожного з нас є не тільки права, а й обов'язки, які слід виконувати. Кожного дня ми здійснюємо певну діяльність: ходимо до школи, вчимо уроки, допомагаємо батькам, рідним, граємо ігри, відпочиваємо, сперечаємось з друзями. І де ж тут є обов'язки?

Як ви розумієте слово «обов'язок»? Що для вас є обов'язком?

Які, на вашу думку, обов'язки батьків у сім'ї? А які ваші обов'язки?

Чи повинні ви допомагати батькам? Чи вказують вам батьки на ваші обов'язки?

Обговорення.

Вправа «Асоціативний ряд» (час: 10 хв.)

Мета: усвідомлення поняття «емпатія»

Хід проведення: ведучий пропонує учасникам скласти асоціативний ряд до слова «емпатія» так, щоб кожне слово-асоціація відображало зміст поняття «емпатія» і починалося на одну з його букв.

Учасники висловлюють власні думки стосовно розуміння слова «емпатія», його значення у спілкуванні людей.

ЕМПАТІЯ (від грец. – *empathia* – співчуття, співпереживання) визначається як розуміння емоційного стану, проникнення-вчування в переживання іншої людини. В психології емпатія розглядається як здатність розуміти внутрішній світ іншої людини, уміння співпереживати. Люди, які мають високий рівень емпатії, – емоційні, оптимістичні, зацікавлені іншими, легко будують взаємини з людьми. Ті, хто має низький рівень емпатії, – стримані, замкнені, егоцентричні. Особистості такого типу завжди відчувають труднощі під час спілкування з іншими, важко ідуть на контакт. Співпереживання – це перенесення себе на місце іншого, вміння уявити й відчути емоційний стан іншої людини. Співпереживання дарує людині почуття, які переживає співбесідник, це збагачує її внутрішній світ.

Вправа на активізацію «Подіум» (час: 15 хв.)

Мета: сприяти підвищенню в учасників тренінгу активності та впевненості в собі

Хід проведення: учасникам пропонується уявити, що вони йдуть по подіуму, і продемонструвати це у відповідності до своєї ролі:

- кінозірка;
- учень після успішної здачі екзамену;
- пантера;
- королева Англії;
- президент країни;
- наречена;
- фотомодель;
- чемпіон світу;
- щаслива дитина;
- ангел;
- павлін.

Питання для обговорення:

1. Чи важко було виконувати ролі?
2. Яка роль вам сподобалась найбільше? Яка роль не сподобалась?

Заняття 5

Мета: побудова відносин на взаєморозумінні та повазі; виділення позитивних та негативних якостей особистості; формування впевненого висловлювання власної думки.

Бесіда «Я – особистість» (час: 20 хв.)

Мета: розвивати моральні якості особистості.

Хід проведення: Мабуть важко знайти людину, яка б жила ізольовано від інших. Так уже складається, що з моменту свого народження кожен живе у сім'ї, де нас оточують і піклуються наші любі мати, батько, бабуся, дідусь. Звичайно, кожному приємно, коли до нього ставляться з повагою та любов'ю. Відомий вислів: «Стався до інших так, як би ти хотів, щоб ставились до тебе».

- Чи погоджуєтесь з таким висловом?
- Як його розумієте?
- Чи хотіли б ви, щоб до вас ставились так, як ви ставитеся до інших? Чому?
- Що таке повага до старших?
- Як ви розумієте повагу до молодших?
- Як ви гадаєте, що означає «розуміти іншу людину»?
- Чи часто у вас виникають ситуації непорозуміння у школі, дворі із друзями, сім'ї?

Вправа «Риба для роздумів» (час: 15 хв.)

Мета: розвиток самосвідомості, самопізнання учасників.

Необхідне забезпечення: методика «Незакінчені речення», коробка або кошик.

Хід проведення: копії незакінчених речень розрізаються, складаються у макети рибок. Кошик, в якій знаходяться рибки, ставиться в центрі кола. Кожен учасник по черзі ловить «рибу» і зачитує речення, завершуючи його своїми словами. Після кожної відповіді відбувається обговорення, тривалість якого визначає ведучий, що дає сигнал переходу черги до іншого «рибалки».

Незакінчені речення:

- Мій найбільший страх – це...
- Коли інші принижують мене, я...
- Я не довіряю людям, які...
- Моя сім'я для мене...
- Під час сварки я ...
- Завжди намагаюсь бути...
- Я гніваюсь, коли хтось...
- Я насправді дуже не люблю в собі...
- Я сумую, коли...
- Я хотів би, щоб мої батьки знали...
- Я ношу такий одяг, тому що...
- Головна причина, через яку мені подобається бути в цій групі...
- Коли інші люди ведуть себе по відношенню до мене, як мої батьки, я...
- Моє найнеприємніше переживання в дитинстві...
- У моєму характері мені найбільше подобається...
- Мені подобається...
- Мені не вдалось...
- Мені потрібно...
- Я ненавиджу...
- Я кращий, коли...
- Єдина тривожність...
- Я таємно...
- Я не можу зрозуміти, чому...
- Найкраще, що могло б статись в моїй сім'ї...
- Найважче сьогодні мені...
- Коли мої батьки карають мене...
- Найчастіше батьки мене карають за...
- Я хотів, щоб мої батьки були...
- Коли в мене будуть власні діти...

Вправа «Похвала по колу» (час: 10 хв.)

Мета: формувати доброзичливість по відношенню до інших.

Хід проведення: учасники по черзі говорять один одному компліменти, реагують і приймають їх.

Заняття 6

Мета: програвання реакцій на «психологічний тиск» з боку іншого; акцентуація на ситуаціях, за яких люди частіше за все відчують невпевненість в собі; відпрацювання навичок протидії «психологічного тиску» з боку іншої людини.

Вправа «Вуха-Ніс» (час: 10 хв.)

Мета: розвиток здатності зберігати спокій в стресовій ситуації.

Хід проведення: ведучий розповідає, як важливо зберігати спокій у ситуації, коли на людину хтось кричить, звинувачує, ображає, наскільки корисно деколи не заразитися чужою агресією і не відповісти криком на крик. Можна запропонувати підліткам пригадати ситуації, коли вони заражалися чужою агресією при суперечках. Що з цього вийшло? Щоб конфлікти не перейшли у ворожнечу, потрібно уміти внутрішньо відсторонитися від стресової ситуації і настроїтися на конструктивний вихід з конфліктної ситуації.

Учасники розбиваються на пари, один буде П'ятачком, другий – Кроликом. Кролик кричить і звинувачує, П'ятачок дуже цього боїться, йому потрібно навчитися тримати удар. Його задача – не слухати Кролика, а спостерігати за рухами кінчиків його вух або носа і запам'ятовувати свої думки і відчуття, що виникають в цей час. На завдання дається дві хвилини, потім учасники міняються ролями.

Підлітки розбиваються на пари за власним бажанням, якщо хтось виявився без пари, його партнером стає ведучий. Якщо ніхто не хоче ставати в пару з ізгоєм, його партнером також повинен бути ведучий.

Питання для обговорення:

1. Які відчуття випробовували партнери в ролях?
2. Чи важко було виконати завдання і чому?

Вправа «Розіжми кулак» (час: 10 хв.)

Мета: реалізувати різні види прохання до іншого.

Хід проведення: Вправа виконується парами. Один з підлітків-учасників стискає руку в кулак, а інший намагається розтиснути його (руки й пальці не викручувати і не ламати!). Після завершення вправи ведучий виявляє, чи використовувались несилові методи, на кшталт прохань, умовлянь, хитрощів.

Питання для обговорення:

1. Чи важко було розтиснути кулак?
2. Що ви використовували, щоб сусід розтиснув кулак?
3. Чи застосовували ви силу?

Вправа «Ситуація» (час: 15 хв.)

Мета: дати можливість підліткам вирішити конфліктну ситуацію за допомогою наведеного прикладу.

Хід проведення: Підліткам зачитується конфліктна ситуація і пропонується її вирішити.

Текст ситуації: «Мати часто докоряє сину в тому, що він пізно починає робити уроки, на що син обіцяє, що більше такого не повториться. Одного дня хлопчик почав виконувати домашні завдання досить пізно, на що мати негативно відреагувала і почала кричати, звинувачувати сина, що він ні на що не здатний, дуже повільний. Син агресивно відреагував і стверджував, що мати сама все так повільно робить і він навчився від неї.»

Запитання:

1. Як ви вирішите дану ситуацію?
2. Хто винен у виникненні конфлікту?
3. Що слід передбачити, щоб таких суперечок не було?

Вправа «Побажання» (час: 10 хв.)

Мета: створення позитивної атмосфери.

Хід проведення: Кожен учасник на невеликому листочку паперу пише побажання, яке задумав і кладе його у центр кімнати. Коли усі напишуть свої побажання, стають у коло, і кожен витягує будь-який листок із побажанням. Таким чином всі учасники обмінюються побажаннями.

Обговорення тренінгу:

1. Чи потрібно проводити подібні тренінги серед школярів?
2. Яке враження у вас після пройденого тренінгу?
3. Що саме вам сподобалось?
4. Що саме вам не сподобалось?
5. Які із вправ тренінгу найбільше вплинули на вас?
6. Що з того, що ви отримали у групі під час занять, ти можеш використати у повсякденному житті?
7. Що б ви хотіли побажати собі? іншим учасникам тренінгу? ведучому?

ЛІТЕРАТУРА

1. Вадзюк О. Насильство в сім'ї: [збірник нормативно-правових та інформативно-методичних матеріалів] / О. Вадзюк, Н. Ковалюк, Г. Блащак, О. Петенько. – Тернопіль. – 2004. – 28 с.
2. Інформаційний збірник з питань попередження насильства в сім'ї. – Державний Комітет України у справах сім'ї та молоді – К., 2003 – С. 32 – 41.
3. Корміло О. Оптимізація емоційно-ціннісного ставлення до учіння школярів: [навчально-методичний посібник]. – Тернопіль: ТНПУ, 2005 – 100 с.

4. Основні проблеми порушення прав людини у випадках домашнього насильства // Права людини в Україні – К., 2006. – від 09.08.2007. – С. 1 – 13.
5. Тіунова О. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування навичок асертивної поведінки у старшокласників / О. Тіунова // Практична психологія та соціальна робота – 2007, № 1 – С. 39 – 51.
6. Федорчук В. Соціально-педагогічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача»: [навчально-методичний посібник]. – Кам'янець-Подільський : «Абетка», 2004 – 240 с.
7. Щербак Н. Соціально-педагогічний аспект профілактики жорстокого ставлення до дітей у сім'ї / Н. Щербак // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2004, № 1. – С. 68-73.
8. Юридичний словник / [за ред. Б. Бабія, Ф. Бурчака, В. Корецького, В. Цветкова ; вид. 2-ге]. – К., 2000 – 872 с.

Зера Турна,

курсант,

Одеський державний університет
внутрішніх справ

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ НАСИЛИЯ (БУЛЛИНГА) В ШКОЛЕ

У статті аналізується проблема насильства (булінгу) в школах. Авторка обґрунтовує актуальність даної проблеми та звертає увагу на стан її дослідження. Запропоновані певні напрямки попередження булінгу в шкільному середовищі.

Zera Turna

PREVENTION OF VIOLENCE (BULLYING) IN SCHOOL

The article analyzes the causes and psychological factors of violence in primary school. The necessity to carry out the systematic psychological measures on its prevention is proved.

Для большинства людей школьные годы – это время, о котором на всю жизнь остаются только светлые воспоминания. Однако не для всех... Мы иногда забываем, что дети могут быть жестокими с теми, кто почему-то не может слиться с общей массой, кто существенно выделяется на фоне сверстников. Оскорбления, унижения, драки, травля – это, к сожалению, реалии жизни в школе на сегодняшний день. Проблема насилия в школе становится все более актуальной.

Понятие «насилие» употребляется повсеместно, однако в научном сообществе этот термин не имеет однозначного толкования. Психологи определяют его как воздействие (физическое или психическое) с целью достижения каких-либо целей. И. Поспишил понимает под насилием «всяческие акты, ограничивающие личную свободу человека, которые вызывают у него физический или психический ущерб и, кроме того, нарушают общественные нормы» [4]. Однако понятие «насилие» более широкое и не передает полностью атмосферы насилия в школе.

В конце XX века появляется специальный термин, который более точно отражает ситуацию насилия в образовательной среде – буллинг (школьная травля). Буллинг – это длительное насилие, физическое или психологическое, осуществляемое одним человеком или группой и направленное против человека, который не в состоянии защититься в данной ситуации.

Общими характеристиками буллинга в образовательной среде являются:

- буллинг – это насилие (физическое, психологическое, эмоциональное);
- буллинг осуществляется в одиночку или группой людей;
- буллинг направлен против человека, который заведомо слабее психологически/физически;
- буллинг носит систематичный и длительный характер [3, с. 152].

Проблема буллинга разрабатывается уже давно учеными из разных сфер знаний, в частности такими авторами, как С. М. Агога, V. Besag, R. Hazier, K. Kwak, C. Lee, D. Olweus, K. Rigby, E. Roland, P. T. Slee, И. Б. Ачитаева, В. И. Вишневская, И. С. Кон, Д. А. Кутузова, А. А. Стрельбицкая, Е. И. Файнштейн и др. огласно результатам исследований ученых, буллинг является сложной проблемой, которая приводит жертву в состояние, при котором человек теряет равновесие и не может защититься от отрицательных воздействий. Следует подчеркнуть, что школьная травля осуществляется как индивидуально, так и в группах, и провоцирует деструктивное взаимодействие, в котором доминирующий субъект неоднократно демонстрирует такое поведение, которое вызывает замешательство «жертвы» [7, с. 131].

Буллинг может принимать различные формы: оскорбление, вымогательство, порча имущества, физическое насилие, распространение слухов, угрозы и т. п. С развитием ИКТ появляются новые формы буллинга, например, кибербуллинг – травля с помощью электронных сообщений.

Физический буллинг включает в себя толкание, удары ногой, кулаком, нападение или избивание жертвы. Более распространенным и травмирующим является психологический (эмоциональный) буллинг, который проявляется как вербальное унижение, презрительное отношение, обзывание, неприятие, изоляция